

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA
(TRANSVAALSE PROVINSIALE AFDELING)

SAAKNOMMER: CC 482/85

PRETORIA

1988-03-15

DIE STAAT teen:

PATRICK MABUYA BALEKA EN 21
ANDER

VOOR:

SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST
ASSESSOR : MNR. W.F. KRUGEL

NAMENS DIE STAAT:

ADV. P.B. JACOBS
ADV. P. FICK

NAMENS DIE VERDEDIGING:

ADV. A. CHASKALSON
ADV. G. BIZOS
ADV. K. TIP
ADV. Z.M. YACOOB
ADV. G.J. MARCUS

TOLK:

MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE:

(SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT:

AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

KONTRAKTEURS:

LUBBE OPNAMES

VOLUME 366

(Bladsye 21 056 - 21 118)

COURT RESUMES ON 15 MARCH 1988.

ZODWA LETHINA THOBELA, d.s.s. (Through interpreter)

MR BIZOS : All the accused are before your lordship.

FURTHER EXAMINATION BY MR BIZOS : You were about to tell us of the report back that was made at the meeting you attended. Will you please tell us what the report back was? -- The report back that they have spoken to the whites who in reply said that there was no money to do what we wanted in Duduza.

And how was this report received? -- This report was not a pleasing one to the community because we were saying it (10) is long that we have been paying. If this is the response we get, what were they using our money for then, if they cannot afford what we were asking for.

Did anyone refer to the place that the community had come from? -- Yes, somebody did refer to the old place from where we moved to this new place, namely Duduza, saying that nothing was done for us as a community there, nor is there anything being done in the period of twenty-two years we have been living in Duduza.

In 1982 was there an urban bantu council in operation (20) in Duduza? -- Yes, there was.

Was there any reference made to this council at this report back meeting? -- The urban bantu council members or the council itself was not present at this meeting. They in fact did not attend any community meeting which was held at which meeting the grievances of the community were being discussed. The reason for that was that because they had all that we were complaining about, for instance the houses were electrified and they had water on the premises, this did not affect them.

(30)

You/...

You have told us of this complaint of preferential treatment of councillors. At the meeting do you know whether or not this allegation at the meeting was true or false? --

COURT : What allegation?

MR BIZOS : That they were preferred ... (Court intervenes)

COURT : This was not alleged. She is stating a fact.

MR BIZOS : I understood that she was ... (Court intervenes)

COURT : No, she is telling us what the facts are. It may even be stronger than the allegation.

MR BIZOS : Then I withdraw the question. I thought that (10) she was still referring to what was said at the meeting. Did you yourself have any personal experience in relation to preferential treatment given to councils? -- Yes, I do have that experience.

What experience have you got? -- My experience is that in the early seventies my husband wanted to start a business of a funeral undertaker because there was none in the township. When he went to the offices to apply for a licence in order to start that kind of a business, he was asked whether he was a member or a councillor. It was found (20) out that he was not a councillor, which then resulted in him not being issued with the licence.

During the period 1984 to 1985, do you know of any organisational campaign, public meetings or elsewhere in Duduza against the councillors personally or against the council system? -- I know of the meeting which was called by the councillors themselves. This was in 1983 at which meeting the councillors said that the rent was going to be increased by R9,00, which will enable to us to have a sewerage system.

Can you remember in which month this councillors' (30) meeting/...

meeting was held? -- No, I do not remember the month but if I am correct it was early in the year.

Were you at that meeting? -- Yes.

What was said at that meeting? -- The audience present there, namely the community did not agree with that. We all shouted no, we are not going to pay that.

How many councillors did you have in Duduza at that time? -- I do not quite remember the exact number, whether they were twenty or sixteen, but somewhere there.

How many of that number officiated in the meeting, (10) took part in the meeting?

COURT : Officiated means chaired the meeting.

MR BIZOS : Did any councillor sit on a platform or appear to have called the meeting, how many of the sixteen or twenty? -- Three of them occupied the platform and the fourth one was with us here, which is amongst the public.

Which councillor was amongst the public? -- Mr Kebane Moloi.

Did he hold any special office on the council? -- Yes, he is the person who was in charge, in fact the chair (20) person in the council.

Do you know why he was sitting in the audience or amongst the audience and not on the stage? -- No, that I do not know what the cause was.

Did any of the three on the platform say whose decision it was that there should be a R9,00 increase for the purposes of the sewerage? -- Yes, a Mr Mthethwa from the three who were on the platform said that they have been told by the administration board to come and inform us that for us to be able to have the sewerage system installed there, we (30) shall/...

shall have to pay this amount.

Was a decision taken at this meeting, formal decision as to whether any increase would be recommended or not? -- It was there and then rejected that there be any increase.

Was this a civic association meeting or a meeting called by the councillors? -- It was a meeting called by the councillors.

Do you know whether the civic association had any communication with the councillors at that stage in 1983?

COURT : Of your own knowledge? -- According to my judgment (10) I would say there was a communication between ... (Court intervenes)

I am not interested in the witness's judgment, Mr Bizos. I want to know whether she was present.

MR BIZOS : You told us that the people expressed the view that they did not want to pay the R9,00 increase for the sewerage. Was there any discussion as to who should make the money available for this? -- There was a discussion because the following question was posed at this meeting directed to the conveners of the meeting, namely how is it (20) possible that one being a tenant, this person be expected to pay whatever renovations or improvements like we are tenants occupying those houses and we are now being told to pay for further improvements on the place of which we are tenants. That is if it is said that we are to pay for the sewerage system and the electricity. You cannot ask from your sub-tenant to pay for what you are supposed to provide to him.

COURT : From your sub-tenant or from your tenant? -- In this case yourself being a tenant. You are being asked (30) by/...

by the person from whom you are hiring a house to pay for the further improvements.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : So, is it then correct to say that on this argument if you rent a one roomed house and improve it to a three roomed house, that you still have to pay the same rent? -- No, that is not what I am saying. What I am saying is, say for instance I was a landlady and having offered a room to some sub-tenant on my premises and then I say to the sub-tenant "You must see to the carpeting of the room, painting and electrifying that room and that expen-(10) diture you will have to pay out of your own pocket and at the same time pay me the occupation rent for being a sub-tenant in my room."

COURT : Right, take it the other way round. If the sub-tenant says to you "I want the room carpeted" will you say to the sub-tenant "It is fine, I will do it for you for nothing"? or will you raise the rent? -- No, this is how it worked. In the first place I am not going to allow a sub-tenant to do any alterations on my premises, but what is going to happen is the following. If I were to decide (20) to improve the room itself in the sense that I electrify the room and the sub-tenant is the person who is using that room with that electricity consumption according to the sub-tenant then the sub-tenant shall have to pay for the consumption of the electricity consumed by the sub-tenant in that room.

MR BIZOS : If I may ask you a question about this analogy. When you hire out a room to a sub-tenant, do you get any part of the tax that the sub-tenant pays to the central government?

COURT : What tax is it? What tax does the sub-tenant (30) pay/...

pay to the central government?

MR BIZOS : As an individual.

COURT : When?

MR BIZOS : As an individual he pays GST, he pays income tax, he buys in the centre of the city and the ratable property becomes more valuable.

COURT : Well, stay ad rem. Let us continue with the case.

MR BIZOS : Well, I did not raise this analogy and I submit (Court intervenes)

COURT : Do not take it too far, Mr Bizos. (10)

MR BIZOS : After this meeting when the three councillors said that this had to be done and that they brought this message to the board, what was the reputation of the councillors in your community? -- What happened is this. After the community rejected the increase of rent at this meeting, the three councillors who were on the platform left the meeting, with us the community being there and the fourth councillor who was within the community when the three was on the platform. We carried on discussing at this meeting in the presence of this other councillor (Court intervenes) (20)

COURT : Only three left, the fourth remained? -- Yes.

How did you determine to resolve the problem, the problem being that there was no sewerage system? -- After having discussed in the absence of the three which left, we ended up sending the fourth one who had remained with us to go and give them the following message, namely that we do not agree to the increase of the rent, instead we want all the money that we have been paying to them, the authorities, that they must take that money and then do the project from that money/... (30)

money financing the project.

MR BIZOS : Was this a peaceful meeting that was conducted there? -- Yes, it was a peaceful meeting.

Before the contractor did the work that you told his lordship yesterday about - am I remembering correctly that he started in 1985 or 1986?

COURT : He started in 1986. He completed in 1987.

MR BIZOS : Thank you. Before that, was any response given to you? -- No, there was no response to that.

Did you attend any meetings of the DUCA - Duduza Civic (10 Association after the two that you attended in 1982? -- Yes, I attended another meeting.

When was that? -- Early in 1985. It could be February or January 1985.

Is that the only civic association meeting that you attended or did you attend more? -- That was the only one. There are no others that I attended from the civic association.

Where was that meeting held? -- The NG Kerk was the venue for the meeting.

In Duduza? -- Yes. (20)

Did you attend any other meetings - public meetings, not of the civic association but of some other body? -- There was no other meeting then.

Do you know anything about civic association meetings being held in a community hall? -- The civic association never ever held meetings in the community hall. The meetings by them were always held in different churches, namely the NG Kerk, Methodist Church and the Lutheran Church.

The civic association meeting that you attended in 1985, was there any suggestion of violence being advocated against (3 anyone/...

anyone or anything at that meeting? -- No, none of the people ever said that.

Do you know the student parent committee? -- Yes, quite well.

What do you know about them? -- My husband was the chairman of the students parent committee.

COURT : Was it related to a particular school? -- Related to two high schools.

Which two? -- M.O.M. Seboni High School and Sibonelo High School. (10)

MR BIZOS : Do you know when this committee came into existence? -- Yes, on 3 November 1984.

Were you at the meeting at which this committee was formed? -- Yes, I was.

Please tell us about that meeting? Why was it necessary to form that committee? -- It was as a result of the complaints by students pertaining to the education and other matters affecting students and the teachers which complaints were reported to the principal, who did not address those complaints in failing to correct whatever was to be corrected. (20)

COURT : Which principal? -- A Mr Motjwadi.

I am sorry, of which school? -- Of M.O.M. Seboni High School, and Mr Nhlangothi of Sibonelo High School.

Both principals or one principal? -- Both the principals were failing.

MR BIZOS : Were the children at school at the time of the formation of this committee? -- What was happening there was that the children would stay away from school and then would be involved in some rioting and this committee was formed immediately when they returned to school after (30)

having/...

having stayed away for some time. Shortly after they returned.

How did you understand, what was discussed, what was the purpose of this committee? -- It was at the request of the students, the children there that this meeting was held and what was said in this request was the following "That we want you as parents to attend these things for us, namely to speak to the teachers and the school committee and also the principal. If necessary even the inspector on our behalf in order to have our grievances addressed." (10)

Did you and your husband have children affected by this staying away from school at that time? -- Yes, I had children.
COURT : Was there now apart from the students parent committee also a school committee in existence? -- Yes, there was.

And did that consist of parents? -- It consisted of parents and some teachers.

But now was this new committee a committee set up alongside that committee to sort of do the same work? -- It was because of the fact that this committee did not address (20) the complaints by the students that it was necessary for this new committee to be formed. The further reason was that at different places where similar problems were being experienced, this kind of a procedure was already being followed, namely the formation of the new committee as described by me.

But would it not have been better to outvote the members of the existing committee? -- There was no voting that was held there.

But how was the parents committee, the school committee (3
constituted/...

constituted then? -- It was at the request of the inspector that the committee was formed that he said that he cannot speak to children. That resulted in the formation of the student parent committee being formed and he in fact is the person who originally was responsible for the formation of the parents committee.

Yes, you are not answering my question. I want to know how the school committee was constituted? -- What happened is that the parents were invited, that is the parents with children at a particular school to attend a meeting at (10) which meeting the parents would be asked to elect people who will be assisting the principal, that is people who will serve as a school committee of that particular school. From the parents present there then some elections would be made to form that school committee.

Would that happen annually? -- Yes.

Now my question is, why did you not replace your existing school committee? -- It is a very difficult question for me to answer. What I can say to that question is that we as parents were being pushed by the children into the formation (20) of this committee. They were saying that we must have such a committee in Duduza, because all the other places were already having such a committee. That is why this committee was formed so late.

MR BIZOS : This parents committee that was in existence there before (Court intervenes)

COURT : Let us call it a school committee, then we know where we are.

MR BIZOS : The school committee and the PTA are two different bodies at schools. (30)

COURT/...

COURT : I know that. Parents Teachers Association is what the lady was talking about. The school committee was the first committee.

MR BIZOS : No, a school committee is a statutory body in terms of the ordinance for white schools which has a say in the appointments of teachers and other matters. A PTA, a Parents Teachers Association is a voluntary body which is not a statutory body and which has no powers. So, to call that there was a school committee in existence at a school such as this is not an accurate appellation of the body. (10)

COURT : I sat on one of these bodies in my time and appointed teachers, but I am not at the moment debating that sort of aspect. There was a body here constituted of some teachers and parents. It was called the school committee. Let us stick to that term. Whatever statutory or unstatutory functions it had I am not interested.

MR BIZOS : The school committee that had been in existence for some time in the opinion of the students, your opinion and the people that gathered there to form the student parent committee, had it successfully solved any of the problems (20) that your children faced at their schools?

MNR. JACOBS : Ek kan nie sien hoe dat mnr. Bizos die getuie kan vra wat is die opinies van ander mense nie. Hoe kan sy die opinies van ander mense weergee hier? Dit is iets wat nie in haar vermoë is nie. Hoe kan sy hier 'n opinie kom uitspreek oor wat ander mense dink?

COURT : Let the witness speak for herself.

MR BIZOS : I thought that I had asked whether the opinions were expressed at the meeting. Did you feel that this committee, the school committee, had solved the problems of (30) your/...

your children and other people's children in your community?

-- No, this committee was not solving problems there, because a certain teacher was dismissed from that school while this committee was in existence,

We do not want the details of that at this stage. Your committee, the committee that you formed was a student parent committee. Did that intend and did that communicate with the students in relation to their problems? -- There was a discussion with the students by this committee. It was during the time when they wanted to elect the SRC which (10) they wanted.

Do you know whether the school committee that was still in existence before, whether this committee of parents and teachers, whether it communicated with the students in relation to problems which the students considered of some importance? -- I never got to know about that whether there were any discussions held by this committee with the children or whether there was any complaint which was brought forward by the children which needed our attention and which resulted in the committee having to say something about that com- (20) plaint.

COURT : What was the constitution of the parents students or is it students parents committee? -- This started as a result of the age limit which was introduced at schools. That resulted in the children writing out their grievances which included corporal punishment.

Yes, I wanted to know from you how was it constituted? How many students and how many parents? -- Ten parents and four students meaning two students from each high school.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : And the parents? Were they ten (30) parents/...

parents from both the high schools or five each? -- They were five from each school.

MR BIZOS : Did this committee meet regularly? -- From the fourteen members of the committee, the executive committee was elected and as a result complaints were being taken to the executive committee. After having received the complaints the executive committee would then call a general meeting of the members as a whole.

MNR. JACOBS : Hierdie getuie is besig met hoorsê getuienis. Sy het nog nooit gesê sy was daar nie. Sy het vir ons (10) vertel dat haar man was op daardie bestuur as voorsitter gekies. Sy het nie self die vergaderings bygewoon nie. Ek kan nie sien waar kan sy die reg hê om hier te kom getuig wat daardie mense gedoen het en hoe dat mnr. Bizos dit kan lei nie. As sy nie daardie vergaderings bygewoon het nie. hoe kan sy sê wat het daar gebeur.

MR BIZOS : I did not ask those questions, but I think the answer to the next question will deal with the objection. If I may. Where were the meetings held? -- They would hold their meetings at different churches or church building, (20) but because of my husband's ill health, the executive committee would come to my house and meet there.

Did you hear the discussions and deliberations of the executive committee? -- They would sit there alone and discuss as an executive committee. After they had finished then I would discuss it with my husband.

Were there any public meetings held of this committee or by this committee? -- No, what happened is the following. After they had made known of a day of a meeting which was to be held with the teachers from different schools the (30) following/...

following day, they were detained the previous night, meaning the night before the day of the meeting, after having invited different people to attend that meeting.

COURT : When was that? -- This was in February, between 17 and 18 February.

1985? -- Yes.

So, did this committee then only function between November 1984 to February 1985? -- Yes.

MR BIZOS : Shortly before your husband's detention, did you see a telegram or telex arrive at your house? -- Yes, (10) I did see a telegram.

Who was it from? -- It was from a Mr Viljoen of the Department of Education inviting them to Pretoria to meet with him in Pretoria.

Did the meeting take place before your husband's detention? -- No, my husband could not make it because this telegram came late in the afternoon, in the evening in fact and therefore he could not inform his employers. He was working. As a result he could not come to the meeting. A delegate, Mrs Mohlodi, attended this meeting. (20)

Was your husband the only member of your family that was detained? -- No. They were twelve in all. Ten people and two students. Ten elderly people and two students.

COURT : Of your family? -- No, of the committee.

MR BIZOS : You must listen to the question. -- From my family it was my husband and my daughter. The two of them. That is the daughter that passed away earlier.

Passed away later? -- Who passed away later, meaning after the detention in May 1985.

Was your daughter a member of this committee? -- No, (30) she/...

she was not a member of this committee. She was a member of COSAS.

Were any charges ever brought either against your husband or against your late daughter? -- No, they were never charged.

For how long were they detained? -- Fourteen days.

COURT : What is the name of your daughter? -- Sonto Patricia.

MR BIZOS : Thobela? -- Yes.

From November 1984 to February 1985, from your personal knowledge - I am sorry, I will change the question. You (10) yourself, did you want your children to be kept out of school in the beginning of 1985? -- I wanted my children to be at school.

Do you know what your husband's attitude was in relation to your children going to school? -- His feeling was let there be continued with their education. The children must not just stay home without doing anything.

This committee as far as you (Court intervenes)

COURT : Parents student committee.

MR BIZOS : I think it is Student-Parent Committee. The (20) student parent committee, was it formed in order to advocate a boycott of the schools by children or to get children back to school?

COURT : It may have been formed for an entirely different purpose. To get text books? Why do you give her only two choices? Ask her why it was formed?

MR BIZOS : I thought that that was the issue between the state and the defence.

COURT : It may or may not be, but ask the question wide open. Do not give her two choices with an obvious answer. (30)

MR BIZOS/...

MR BIZOS : What was the main purpose of this committee? What did it hope to achieve in the short or long run? -- It was formed with the purpose of stopping the school boycotts because with school boycotts they do not read, as a result then they fail their tests and therefore it was being formed to encourage the children to go to school.

COURT : When it was formed, was there a boycott on or was there no boycott on? -- There was a boycott which lasted for two weeks.

MR BIZOS : As far as you know, was there only a boycott (10) in Duduza or in the surrounding neighbouring townships as well? -- I would say it was there even with the neighbouring townships.

You told us that there was going to be a public meeting in 1985 but before it could be held your husband and others were detained? -- Yes.

Could this committee function after these detentions? -- No, it could not. It had no power of proceeding with what they wanted to do, the reason being, not long after that, there was an incident which occurred. (20)

What incident was that? -- While these were still in detention, the Monday, the first Monday of their detention a child of ten years was shot dead, which resulted in some dissatisfaction within the community of Duduza.

COURT : How would that now terminate the functioning of the committee? -- What happened is, this happened while the people are still detained, that is the committee still in detention and this resulted in the students then not going to school altogether after the death of this child.

MR BIZOS : Do you remember the date of that? -- That was (30)

18 February.

COURT : The death of the child was 18 February? -- Yes, it was a Monday.

And the child was? -- Lukcy Mkhwanazi.

MR BIZOS : In answer to his lordship you gave the information that there was a two weeks' boycott towards the end of 1984. Was that the only boycott in Duduza during 1984? -- No, that was not the only one. There was a boycott prior to this one.

Do you remember during what month? -- It was in June. (10)

COURT : In 1984? -- Yes.

Was that a long boycott? -- No, it was not, it was about eight, nine days old. I would rather say approximately two weeks.

MR BIZOS : Were there any snap boycotts for a day or two from time to time?

COURT : Blitz boycotts?

MR BIZOS : Blitz boycotts? -- Yes.

COURT : Before June? -- No, that was after June.

Between June and November? -- Yes. (20)

MR BIZOS : Would you say that your children had a satisfactory schooling year as a result of the boycotts during 1984? -- No, they did not.

Did you hope for better performance from your children in attendance at school during 1985?

COURT : Have you ever heard of a parent saying he hoped for worse attendance?

MR BIZOS : The state. The state that alleges that practically every parent in the country that had anything to do with any civic association or with the UDF was in favour of children (30

not/...

not going to school.

COURT : We will see. What is your answer? -- As a parent who is paying for the education of the children I expected it to be better in the following year.

COURT ADJOURNS. COURT RESUMES.

ZODWA LETHINA THOBELA, still under oath

FURTHER EXAMINATION BY MR BIZOS : Earlier on you started telling us what the grievances of the children were at school. What I want to ask you about that, as a result of your husband's chairmanship of this committee and as a (10) result of being a mother, did you know what the grievances of the children were? -- Yes, I knew.

What were they?

MNR. FICK : Ek maak beswaar. Hulle kan een van die studente roep om te sê wat hulle griewe is. Waarom moet 'n ander vrou kom sê wat dit is?

COURT : Tell us about your own childrens' complaints? -- The first one was that a child of twenty would not go back to school to learn because of the age.

Could not go back? -- Yes, could not. The second com-(20)plaint was about corporal punishment.

Was the complaint about the fact of corporal punishment or about excessive corporal punishment? -- The corporal punishment I am talking about was not being exercised proper, because it was not a matter of giving a child a whip. No, a child would be made to dig a hole on the ground for the whole day and that is said to be punishment.

Well, that is not corporal punishment, is it? -- Well, they termed it corporal punishment.

Digging of holes? -- Yes, with the child not being in (30) the/...

the class for the whole day.

MR BIZOS : What other complaints were there? -- The harrasment by the teachers themselves in this fashion. For instance a girl who falls pregnant and give birth to a baby and because of the parents' wish that that child should be at school still, they would send the child back to school and then the teachers are going to call that child a mother who is attending school. That form of harrasment.

COURT : Did it happen to your children? -- Yes, it happened, because one of my children also fell pregnant when she was (10) in St. 10.

MR BIZOS : Can you remember any other complaints? -- Yes, the other complaints were about books which were being sent from the department which books were being sent, but were not enough for all the children to get those books.

Any other demand or complaint? -- Those were the important ones. I cannot think of others.

Was there any talk about the SRC? -- Yes, the SRC was elected. In fact there was an SRC there.

COURT : At both high schools? -- Yes. (20)

What is an SRC?--Student Representative Council.

Yes, but what does it do? -- It was functioning within the school premises. For instance if a student was not happy about the treatment or behaviour of a teacher, this would report to the SRC, who in turn would go and tell the principal about that.

MR BIZOS : You have told us about the dismissal of a teacher. Who was that? -- Mrs Thwala.

Do you remember the month that that was in? -- If I remember well that was in June. (30)

COURT/...

COURT : Of? -- 1984.

MR BIZOS : Did that lead to any difficulty at any of the schools? -- Yes, it created a very serious problem, because the children would not accept it that this lady be dismissed. In the first place they were saying that they understand this lady in front of them as a teacher. Another reason was that she was a graduate. Now, they could not understand a graduate who was just being discharged and therefore it created a serious problem.

COURT : Did they boycott the school then? -- They first(10) spoke to the principal that she must come back.

MR BIZOS : And then? -- Which resulted in the invitation of an inspector, Mr Van Vuuren from Heidelberg who also came there and said they cannot do it. She cannot be called back.

And then what did the students do? -- This resulted in the boycotting of the classes because the children would go to school and not go into classes. That is the classrooms.

COURT : How long did this last? -- Two weeks.

MR BIZOS : Did you attend a funeral on 4 November 1984? -- (20) Yes, I did.

Whose funeral was that? -- It was a funeral of one Douglas Mchunu, a shop steward in the trade union at my firm where I was employed.

Did you attend the funeral from its first stage to its last stage? -- Yes.

Was there a part of it in a church, held in a church? -- Yes.

Was part of it in a hall? -- Yes.

Did anyone at this funeral incite anybody to commit (30) any/...

any act of violence? --No, there was none.

K1238

Was there a green, gold and black flag at this funeral?

-- No, I did not see that.

Were there any banners at this funeral or flags? -- There were banners from the trade unions.

Only one trade union or more than one? -- No, all the trade unions which were represented there had brought banners along.

I am going onto another subject. During February 1985 do you know whether there was any action by the people of (10) Duduza to protest against the existing sewerage system?

ASSESSOR (MR KRUGEL) : Or was it a non-existing sewerage system?

MR BIZOS : Well, there were buckets.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : It is not a sewerage system.

MR BIZOS : I appreciate that. The bucket system, to put an end to the bucket system?

COURT : The answer is? -- Yes, there was.

MR BIZOS : Were you at any meeting where any decision was taken as to what should be done? -- Yes, I was present at (20) a meeting.

What was said and what decision was taken?

COURT : Who held the meeting? Who called the meeting? -- The civic association.

DUCA? -- Yes.

MR BIZOS : What was decided at that meeting? What was said and what was decided? -- People made mention of the complaint which was within the community of Duduza at this meeting. This included the houses and a decision was taken there that the buckets be taken immediately with the contents, the (30) soiling/...

soiling and this must be taken to the administration board offices where it must be emptied.

COURT : In front of the door? -- Not necessarily in front of the door. In the yard where the offices are because the doors are a bit far. So just in the yard, that would do.

In front of windows? -- Yes.

MR BIZOS : From whom did this proposal come? -- From one of the residents present there.

And was it well received? -- Yes, it was well received because it did take place. (10)

Did you yourself participate in this activity? -- No, I did not, because I had a septic tank at my house. So, I did not have a bucket.

During this period, end of 1984 to end of - I am sorry, end of 1984 to middle of 1985, were various acts of violence committed in Duduza? -- Yes, there were.

I want you to exclude the attack on your own house for the purposes of this question. Were you present at any of the places where damaged occurred? -- No, I was not.

Did you at any time during this period either at the (20) civic association or the student parent committee of at any other place hear anyone inciting anybody to commit any act of violence? -- No, I did not hear that.

Was there an attack on your house on 8 May 1985? -- Yes, that is so.

With what? -- I do not know whether to call it a petrol bomb or not, but it was not smelling. I know petrol to be a smelling thing. There was no smell there, but my house was attacked with this bomb.

COURT : Let us just get this clear. Was your house set (30)
on/...

on fire? -- Yes.

Did it burn out? -- Yes, with my two children.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : Would you say it was a fire bomb? --
Yes.

MR BIZOS : In which your daughters Patricia and Zanele were
killed? -- Yes.

Were you approached by the police immediately to investi-
gate the crime that has been committed against you? -- No,
they did not come.

Did a policeman ever come to you to investigate? -- (10)
What I know is that a policeman went to my husband while I
was already in hospital to go and find out as to what time
it was.

To find out the time when the attack was made? -- Yes.

Other than that, do you know of any investigation that
has taken place or has any report being made to you about
any investigation? -- No, except of course after some five
months, that is five months after the incident, I had gone
back to work already, some two whites came and told me that
they were detectives. They came to see me at my place of (20)
employment. They wanted to know from me what happened on the
date, which is five months later.

Have you heard any further report this? -- All that happen
thereafter was when I was invited to attend an inquest by
the state and their attorneys.

Was Patricia buried on 18 May 1985? -- Yes.

Is she the daughter that you told us was an member of
COSAS?

COURT : What about the other child? Was she not buried?

-- Yes.

(30)

Were/...

Were both buried together? -- Some eighteen days after the burial of the first one, then the other one died.

MR BIZOS : I am sorry, I should have led that, my lord.

Patricia was the daughter who had been a member of COSAS?

-- They were both members fo COSAS.

Was she a member of the COSAS committee? -- She was the secretary of COSAS.

In Duduza? -- Yes.

Did COSAS play any role in Patricia's funeral? -- Yes, but everything that they were doing was reported to me and(10) my eldest son. We would agree on whatever was to be done.

COURT : What about your husband? -- He was in an ill state those days. He was not well.

MR BIZOS : What did COSAS do in relation to Patricia's funera -- COSAS came there to prepare food. They in fact did all the preparations for the people to have meals.

Was there a night vigil? -- Yes, at two different places. That is one at the church building and the other one at the hall.

Is that the new hall in Duduza? -- No. (20)

Where? -- It is not in fact a hall. It is a gymnasium building.

Was there a procession to the graveside? -- From home the procession proceeded to the community hall which was given to me to use.

Were there different organisations represented at your daughter's funeral?

COURT : I am sorry, was there then no procession to the graveside? -- From the communal hall we then proceeded to the graveside. (30)

Sorry/...

Sorry, you were asked about organisations.

MR BIZOS : Were any organisations represented at the funeral?

-- Yes, there were.

Which organisations were represented? -- The workers organisation, Duduza Youth Congress and a third one was COSAS.

Did they have banners? -- Yes, they had banners.

Did they wear T-shirts? -- Yes, they wore T-shirts.

What sort of T-shirts were they? -- Trade union, youth congress and the COSAS T-shirt. It had a drawing of a (10) picture of the deceased in front.

Was there any message on it? -- Yes, there was a message on it.

What was the message? -- The message was "Hamba Kahle Comrade Sonto."

Was Patricia affectionately known by her friends as Sonto? -- Yes.

Were songs sung at your daughter's funeral? -- Yes, there were songs that were sung.

Do you remember some of them? -- Yes, I do remember (20) some.

Please tell us? -- "Senzeni na was sung many times and some hymns sung by the Duduza Youth Congress.

Was it the whole youth congress or did they have a choir? -- The youth congress itself is a choir.

COURT : Is that all? -- I cannot remember other songs, but if a song is sung that was in fact sung at this funeral, that I can remember. I would rather say there were songs generally sung there.

MR BIZOS : Did you hear any songs advocating any violence (30) against/...

against anybody or anything? -- No, I would not say that I heard that kind of song, because the message is always in the words of the song that is being sung and I cannot remember a song that was sung with a message that something must be done to somebody or to some property.

As you and the other mourners were leaving the funeral, did you go on your way unhindered or did anything happen to upset you? -- We left the community hall and reached the grave-yard without any incident. May I proceed from there?

Please do? -- When we left the graveside coming back(10) home now to have the meals and there were many people at this funeral, just when we left through the gate of the grave-yard I smelt some teargas.

What did the mourners do at about the time that you smelt the teargas? -- It was a windy day and the officials who were using the teargas were standing from the side where this wind was going to blow the teargas towards the crowd which was leaving the grave-yard. As a result the mourners ran to my house, some ran to their homes. They did not come to my house. (20)

Were any of the people behaving in a riotous fashion before you smelt this gas? -- I did not see that because I was surrounded by many people. I did not see anybody behaving in that fashion from those near me.

Was there food available for the people that had gone to the funeral at your house? -- Yes, there was.

Did that go off as planned or not? -- It did go off as planned.

Without any interference from anybody? -- There was some disturbance when we were already at home. (30)

What/...

What was the disturbance? -- Teargas and a rubber bullet which was thrown to my house.

Thrown? -- It was shot.

What was happening at your house when that was done? -- People were having meals and the dishing of the meals was still going on. Some were already having their meals.

And what happened when the gas was smelt? -- We were affected by this to the extent that some people even fell as a result of that. The reason being that the yard on my premises is small. There was some congestion which (10) resulted to some people leaving my yard to the neighbour's yard to go and have their meals there.

COURT : Why do you tell us this? How is it relevant? -- This is as a result of the question that was asked, namely what else happened while were at home.

But did they go to the neighbour's yard as a result of the teargas or before the teargas? -- As a result of the teargas.

MR BIZOS : Were speeches made at your daughter's funeral? -- Yes, there were. (20)

Did anyone in those speeches incite anybody to go about after the funeral destroying property or hurting people? -- No, I did not hear a speaker saying that.

In your activities in Duduza during this period, did you hear about the UDF? -- No, I did not hear about it.

Did the UDF give you any directions? -- In the first place, there was no UDF in Duduza and therefore we had no directions from the UDF. There was no way in which the UDF could have given us a direction.

These things that you took up, the improvement of (30) the/...

the conditions of your township and the trying to get the children back to school, whose initiative was it? -- It was the initiative of the residents after having complained for many years. It was for many years that we were complaining.

You told us that your daughters were members of COSAS. Do you know when the committee of COSAS was formed there? -- I would not know that well, because those were the things that they were doing at school, the activities at school, but I would say it was late in 1984.

When did you first hear about the Duduza Youth Congress? -- In the township late November, that was during that time when the Duduza Youth Congress was formed?

When did you have anything with them to do for the first time? -- Prior to the death of my children I had nothing to do with that. I only met with them for the first time after the death of my children.

K1239

KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. FICK : Mevrou Thobela, net h paar algemene vrae eers voor ons by die spesifieke gebeurtenis uitkom wat u van praat. Toe u en u familie weg is van Charterstone na Duduza, neem ek aan u het gaan kyk hoe lyk (20 die plek waarheen u gaan trek. Is dit reg? -- Dit is reg. Ons het gaan kyk.

En soos u gesê het, u was nie een wat gekla het om te trek nie. U was een van die eerstes wat getrek het onder die omstandighede. U het geweet u trek na so 'n huis toe, dit is wat daar is en u betaal ongeveer R7,30 per maand vir die plek? -- Ja, ons was eintlik nie gedwing om te trek vanaf Charterstone na Duduza toe nie. Dit was daar aan ons mooi oorgedra en ons het dit aanvaar met die beloftes wat aan ons gemaak was en dus aanvaar om te trek. (30)

Die/...

Die beloftes wat u van praat, is dit nie so nie, daar was gesê daar word beplan dat daar water en elektrisiteit en riolering met die tyd geïnstalleer sal word? -- Dit was beloftes gewees, ja, dat dit wel gedown sal word, maar deesdae sien ons dat die nuwe huise, as die strukture opgerig word, dan het dit alreeds die bedrading en pype in. Met ander woorde ons het ook aanvaar dat hulle ons so belowe het. Dus het ons daarvoor gaan wag te Duduza dat dit aangepak sal word.

Wat ek aan u stel is, daar is nooit vir u gesê "Kyk, (10) u gaan na hierdie huise trek en al hierdie goed sal verniet vir u gedoen word nie. U kan net sit en dit sal gebeur? -- Ja, ek verstaan u stelling. Ek is heeltemal saam met u, maar my vraag is, die geld wat ons al soveel betaal het in die ou lokasie, wat het daardie geld gedoen? Hoekom kan daardie geld nie gebruik word om hierdie installering dan te finansier nie?

Ek wil nie met u daaroor argumenteer nie, maar ek wil vir u so vra. Weet u wat die uitgawes per maand van die liggaam was wat in beheer was van Charterstone? -- Nee, ek (20) sou nie geweet het wat die uitgawes was nie. Ons het gekyk na die tydperk, die jare wat ons daar gebly het in Charterstone en daarvoor betaal het.

Weet u wat die inkomste was wat deur die inwoners betaal was in Charterstone aan huurgelde? -- Ek sou dit nie geweet het nie, want ek was nie daar werksaam nie.

HOF : Was die geriewe wat u van praat wat in Duduza moes kom in Charterstone? -- Nee, dit was nie daar nie. Dit is reeds die rede hoekom ons gekla het.

En die huis in Charterstone, is dit een van u self (30)
opgesit/...

opgesit het of was dit 'n huurhuis wat die munisipaliteit opgesit het? -- Dit was 'n huis wat opgerig was deur die munisipaliteit. Ek was 'n huurder van die huis.

En was hy ewe groot aan die huis wat u in Duduza gekry het -- Nee, die huise by Charterstone was net twee vertrekke gewees. Dié wat dit kon bekostig het dit dan groter gemaak. Byvoorbeeld deur nog twee vertrekke aan te las. My eie huis wat ek bewoon het daar het ek self groter gemaak op my onkoste.

MNR. FICK : U weet ook nie of die munisipaliteit gesub- (10) sidieer moes word om Charterstone aan die gang te hou omdat daar te min inkomste was uit die huurgelde soos die huurgelde daardie jare was nie? --Nee, maar hy het ons nie in kennis gestel soos die gemeenskap wat in daardie jare daar was dat dit die posisie is nie.

Is dit reg dat Charterstone is toe omskep in 'n kleurlingwoonbuurt na die mense wat daar was verhuis het? -- Dit is die hele waarheid, ja.

En nadat die kleurlinge daar ingegaan het, het hierdie mense in Charterstone riolering gekry en water en ligte, (20) paaie? -- Dit is heeltemal reg. U het nog iets uitgelaat. Die huise was vergroot, die strate was geteer. Dit was eintlik 'n woonbuurt gewees.

En u het seker toe uitgevind toe u begin navraag doen hoekom gaan dit so goed hier in Charterstone, dat die mense vir u gesê het maar hulle betaal vir hierdie goed wat hier gebou word? -- Nee, hierdie verbeterings is daar aangebring voor die mense daar ingetrek het. Met die mense se intrek op daardie plek, was hierdie dinge waarvan ons praat alreeds reggestel. (30)

ASSESSOR/...

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : En toe betaal hulle R7,00 'n maand huur of hoeveel? -- Hulle betaal net vir die elektrisiteit en water.

MNR. FICK : Maar wat is hulle huur per maand? -- Nee, ek is nie so goed op hoogte daarvan nie, maar die inligting wat ek het is dat die mense daardie huise koop.

Maar die getuienis voor hierdie hof was dat die mense daar in Charterstone het hulle huur - die mense wat huur se huur is heelwat hoër as julle s'n in Duduza, dit is om te betaal vir daardie dienste? -- Ja, dit is heeltemal (10) reg, dit is wat ons wil hê. Ons wil hê hulle moet alles vir ons doen, dan laat ons daarvoor betaal na alles gedoen is.

Dit is nie wat u in u hoofgetuienis gesê het nie. In u hoofgetuienis het u gesê u is bereid om te betaal vir instandhouding van die goed, maar nie vir die dienste nie? -- Dit is heeltemal reg. As 'n persoon in 'n huis intrek, dan is daardie huis van alles voorsien. Jy het die elektrisiteit en water. Jy betaal net vir die gebruik van die twee en as jy kan bekostig sal jy die huis koop of die dienste (20) moet baatl. Hier in ons geval was die fout begaan by die begin van die hele ding dat hierdie dinge nie daar was nie.

As u net bereid is om te betaal vir die instandhouding - nee, ekskuus vir die gebruik van die goed, waar moet die geld vandaan kom om die goed aan te koop en te installeer? -- Dit is 'n baie snaakse vraag wat u vir my vra wat ek nie verstaan nie. Dit sê ek omdat daar is tans daar 'n nuwe gedeelte van die lokasie te Duduza wat gebou word en daardie gedeelte word gebou met alles daar in. Dit waarvan ek praat is alreeds daar. Dit beteken dit mense wat intrek het alles daar. (30)

Weet/...

Weet u of daar 'n lening aangegaan is daardie goed aan te koop en dat die mense wat daar gaan intrek gaan daardie lening delg? -- Ja, dieselfde kon gedoen gewees het met ons dat daar 'n lening gekry moet word.

Is dit nie wat werklik gebeur het nie? Julle is genader en gevra deur die raadslede is julle bereid dat die huur verhoog moet word sodat hierdie goed gedelg kan word, hierdie dienste as dit geïnstalleer word en toe het julle vier voet vasgesteek en gesê nee, daarom het julle niks? --U is reg, ons het dit gedoen. Die rede daarvoor was dat ons moet (10) betaal vir die installering van hierdie "sewerage" en dan moet ons weer die gebruik daarvan ook voor betaal. Dan betaal ons nou twee maal vir een ding.

En die water? Jy moet mos betaal vir installering om die water daar te kry en dan moet jy betaal vir die goed wat jy gebruik. Is dit reg? -- Ja, dit is 'n groot fout. Dit is verkeerd, want kyk, as ek nou 'n erf gekry het waar ek self my eie huis gaan bou, dan moet ek my eie water trek om daar te bring en dan sal ek later vir die gebruik van die water betaal, maar dit is my eie plek, my eie huis, alles (20) is myne daarso. Ek moet my eie water daar hê. So, ek is veronderstel om dit te betaal, maar as ek nou in iemand se huis gaan intrek en die persoon verwag ek moet die water vir hom bring hier in die perseel in, dan is dit nie reg nie. Ek kan nie betaal vir die gebruik nie.

Kom ons laat hierdie ding daar, behalwe dat ek wil aan u stel dat hierdie idee dat daar nie betaal moet word vir die installering van dienste nie, dat die staat dit verniet moet doen, kom van DUCA af. Is dit reg? -- Ek verstaan dit regtig nie. Ek is een van die inwoners in Duduza. Ek (30)

wil/...

wil hê u moet dit vir my uiteensit. Is u stelling dat ek moet self die "sewerage" gaan koop, dit laat aanlê tot by my huis en na ek dit gedoen het en daarvoor betaal het, moet ek weer betaal vir die gebruik daarvan? Dit is waar die moeilikheid begin het.

Ek dink u mis die punt. Die vraag is, hierdie idee dat die staat hierdie goed moet installeer in die huise sonder dat julle moet betaal op staatskoste is bespreek en besluit op DUCA se vergadering? -- Ek stem nie saam met u nie, want met die ander lokasies was dit gedoen, net soos ek sê, (10) byvoorbeeld KwaThema en Daveyton. Dit is mooi plekke, dit is dorpsgebiede daar. Dit was van die begin af so gedoen. Die mense het net die huur begin betaal en die gebruik van die water en die elektrisiteit.

Het u op die vergadering van DUCA waar u was - het julle besluit dat julle is nie bereid om te betaal vir die installering van hierdie dienste nie? -- Nee, nee, dit was nie DUCA se vergadering gewees toe dit bespreek was nie. Dit was die raadslede se vergadering waar dit bespreek is.

Sedert 1964 stem u saam het u salaris en dié van u (20) man tot die datum van sy afsterwe baie vermeerder? -- My man is nie oorlede nie.

Ekskuus, laat ek so vir u vra. U inkomste en u eggenoot se inkomste sedert 1964 het baie vermeerder? -- Nee, ons het nie 'n goeie inkomste gehad nie. Ons het gesukkel om in staat te wees om hierdie huis te kan bou waarin ons nou nog bly, nie dat ons 'n goeie inkomste gehad het nie.

Wat was u inkomste in 1964? Kan u nog onthou? -- So vaag, ja. Ek dink £22. Dit was nog in die ponde se tyd, nie waar nie? (30)

ASSESSOR/...

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Per maand, per week? -- Per maand.

MNR. FICK : En wat is dit nou? -- Ek werk nie no nie.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Dit was toe rand, dit was nie pond nie.

HOF : In 1964 was dit nie pond nie? -- Dit was R22,00.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : R22,00 per maand.

MNR. FICK : Het u geen inkomste op die oomblik nie? -- Waarvandaan?

HOF : U het van werk verander onlangs. Wat was u laaste salaris ongeveer? -- Ons is ontslaan omdat daar nie meer (10) werk was nie.

Ja, wat was u laaste salaristjek? -- R99,00 per week.

Dit was verlede jaar.

MNR. FICK :

Dan laastens oor hierdie aspek wil ek aan u stel, wil u werklik vir die hof sê u het verwag om so 'n salarisverhoging van R22,00 per maand na R99,00 per week te kry, u sit in 'n huis wat u R7,30 voor betaal het in 1964, maar u wil al die dienste by hê en u wil nie meer betaal daarvoor nie?-- Nee, nee, ek woon nie meer in die huis van die administrasieraad nie. In daardie tyd wat ek R22,00 verdien het, (20) was ek besig om 'n huis te bou. Ek het dus daardie huis van die raad ontruim.

HOF: Wanneer is u uit die raad se huis uit? -- In 1966.

Maar woon u nog in Duduza? -- Ja, net buite Duduza.

Dit was 'n oop stuk veld waar ek 'n huis gebou het.

Maar dan het u nie die emmersisteesem daar nie? -- Nee, toe ek die huis daar gebou het, het ek op my eie 'n septiese tenk laat maak.

En water? -- Ek het daarvoor betaal om die waterpepe te lê tot by my huis.

(30)

So/...

So, vanaf 1966 het u water? -- Ja.

Is daar dele van Duduza wat elektrisiteit het? -- By die ou Duduza is enkele huise wat 'n mens kan tel wat elektrisiteit het. Sekere mense wat daarvoor betaal het, maar die nuwe gedeelte van die lokasie is die gedeelte met die elektrisiteit.

So, dié wat betaal het, het elektrisiteit gekry in die ou lokasie? -- Ek weet eintlik nie wat die posisie is nie, maar wat ek wel kan sê is dat die meeste mense met elektrisiteit is die mense wat raadslede is. Ek kan vir die hof sê (10) ek het self na die kantore toe gegaan om te gaan vra of daar nie krag na my huis toe gelê kan word nie. Al wat aan my gesê is was dat ek is te ver van die substasie waarvandaan hulle die kabel kan trek tot by my huis.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Op wie se grond woon u? Dit is nie vir my duidelik nie. U sê buitekant Duduza, nê? -- Nee, ek is nie heeltemal buite Duduza nie. Langsaan die huis wat ek gehuur het van die raad, dit is die vier vertrek huis, was daar 'n oop stuk veld gewees. Dit is waar ek 'n huis gebou het van my eie. Dit is waar ek woon. (20)

Maar wie se grond is dit? -- Dit is 'n moeilike vraag vir my om te antwoord. Die grond is die Here s'n. Ons woon almal op die grond.

HOF : Nee, maar wag so 'n bietjie. So maklik is dit nie. Betaal u huur vir die grond? -- Ja.

Nie aan die Here nie, neem ek aan? -- Ek betaal by die kantoor.

Van? -- Die kantoor in die administrasie. Dit is die Oos-Rand Administrasieraad.

Wat betaal u? Watter bedrag? -- Dit is R17,20 plus (30) water/...

water. Dit word afsonderlik betaal.

Dus h mens kan seker aanvaar dit is die administrasie-raad, soos u dit noem, se grond? -- Ja.

Ek was onder h totaal verkeerde indruk toe u hoofgetuie-nis gelei is. Laat ek nou net duidelikheid kry. Ek het die indruk gekry dat die hele Duduza het h emmersisteesem, die hele Duduza het geen elektrisiteit nie, al die paaie is modderig en daar is geen water in die huis nie en dit alles tot 1986. Kan u nou net h bietjie vir my beduie of daardie indruk reg is of nie? -- Die hof is reg. Die hele tyd was (10) dit reg gewees. Duduza het die emmersisteesem gebruik die hele tyd en die water het mense by die straat gaan kry.

Die hele Duduza? -- Ja, die hele Duduza.

Tot wanneer? -- Tot in 1986. Dit is wanneer die "sewerage" vir die eerste keer begin het.

Maar ek het dan van u verstaan dat daar dele is waar huise met aangelegde water, met elektrisiteit verskaf is aan nuwe huurders? -- Ja, dit is die nuwe lokasie wat nou net begin het.

Wanneer het hy begin? -- As ek nie verkeerd is nie is (20) dit laat verlede jaar wat hulle klaar was daarmee.

MNR. FICK : U het gesê party, of die meeste van die mense wat daar in die ou deel van Duduza bly wat water en elektrisiteit het, is raadslede. Is daar ook privaat mense wat water en elektrisiteit het in Duduza?

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : U bedoel nie raadslede nie?

MNR. FICK : Nie raadslede nie? -- In h tydperk van drie jaar, ek dink van die begin van 1981 of 82 daar rond, is daar van die mense wat nie raadslede was nie, wat eie huise gebou het en toe die kabel gekry het en die elektrisiteit en water in (30)

die/...

die huise.

Net ja of nee, weet u of die raadslede wat water en elektrisiteit gekry het betaal het vir hierdie installering van die elektrisiteit en die water? -- Nee, ek weet nie.

Dan wil ek by u weet waarom het u vir hierdie hof loop sê terwyl u nie weet wat die agtergrond is nie, dat raadslede kry voorkeur behandeling? -- Ja, dit het ek gesê omdat ek gaan vra het daarvoor, maar ek kon nie daardie kabel kry nie. Ek kon nie die elektrisiteit na my huis gekry het nie.

Wat se bewyse het u dat hulle voorkeur behandeling (10) kry? Hulle sit in die ou deel van Duduza, u sit in die nuwe deel, ver van h substasie af op daardie stadium? -- Nee, ek is in die ou gedeelte van Duduza. In dieselfde straat waarin ek is, h entjie ondertoe is die substasie. Daar is h persoon wat nie ver van my af is nie in dieselfde straat wat die krag gekry het, die kabel gekry het.

HOF : Is hy h raadslid? -- Hy was h raadslid gewees.

MNR. FICK : Wanneer het hy die krag gekry en wanneer het u gevra vir die krag? -- Kort na mekaar verlede jaar het ek die persoon gaan vra vir die kabel. Die persoon wat die pype (20) en die bedrading gedoen het in daardie man se huis, is dieselfde persoon wat dit vir my ook gedoen het en onmiddellik dieselfde tyd het ons gaan vra. Hy het dit gekry, maar ek het dit nog nie gekry nie.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Is daar beplanning dat u dit sal kry? -- Toe ek gaan vra het, het ek vir die mense gevra hulle moet vir my die plek kom afmeet, hoeveel meters dit sal wees om die kabel te kry vanaf die substasie na my huis toe. Die antwoord was ek moet wag vir die nuwe gebied wat gebou gaan word agter my. Na hulle dit gedoen het, eers (30) nadat/...

nadat daardie gebied elektrisiteit gekry het, sal ons dan daarvandaan die kabel kry hiernatoe.

MNR. FICK : Is dit nie dat u dan sal deel uitmaak van 'n heeltemal nuwe installeringsopset en daarom kan u dit nie van die ander plek af kry nie? -- Dit is die antwoord wat ek gekry het toe ek gaan vra het dat ons by die ou gedeelte sal moet wag tot tyd en wyl die nuwe gedeelte gebou is en klaar die bedrading gekry het, dan sal ons eers die krag kan kry van anderkant af.

HOF VERDAAG.

HOF HERVAT.

(10)

K1240

ZODWA LETHINA THOBELA, nog onder eed

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. FICK : Mev. Thobela, is dit reg so dat die raadslede self het ook in hierdie modderige strate gebly waar u gebly het? -- Ja.

En is dit ook reg dat sommige van die raadslede bly nog steeds in huurhuise en andere het hulle eie huise loop bou soos wat u gemaak het? -- Ja, die posisie is dat van hulle nog in dieselfde tipe huise bly as wat ons gehuur het. Van hulle het verbeterings aangebring aan daardie huise wat ons gehuur het. Dan is daar van dié wat huise gaan bou (20) het.

En is dit nie ook so nie, dit is nie net raadslede wat elektrisiteit en riolering gekry het in die ou deel van Duduza nie, maar selfs die predikante het ook riolering en water gekry? -- Ek stem saam. Op die huidige oomblik het almal dit nou, maar wat die predikante betref destyds, die huis behoort aan die kerk. Dit is die gemeente se huis en as 'n predikant by die huis intrek, dan vind hy dat daar elektrisiteit is in daardie huis.

Maar die punt wat ek wil maak is, toe raadslede (30)

elektrisiteit/...

elektrisiteit en riolering en water en die goed, toe het van die predikante dit ook gekry. Dit is nie net raadslede wat dit gekry het nie? -- 'n Ding waarvan ek gepraat het wat deur sekere mense gekry was, is die elektrisiteit. Wat die "sewerag betref, het almal dit gekry.

Net om duidelik te maak. Toe die raadslede die elektrisiteit gekry het, het die predikante dit ook gekry? -- Ja, van die predikante se huise het wel elektrisiteit gekry, maar van hulle het nou eers verlede jaar dit gekry.

Kan u sê of kan u nie sê nie, of dit so dat die predi-(10) kante, hetsy die predikante self of die kerk en die raadslede moes betaal vir daardie elektrisiteit toe dit geïnstalleer is? -- Ek kan saamstem, ja, want dit is die gemeente wat veronderstel is om die elektrisiteit te laat installeer in die huis van 'n predikant.

Ek wil nou oorgaan na die vergaderings wat u sê wat deur DUCA gehou is in 1982. -- Ja.

In 1982, die eerste vergadering wat u bygewoon het wat DUCA gehou het, was DUCA op daardie stadium 'n sterk organisasie in Duduza? -- Ja, ek kan saamstem daarmee. (20)

Het hy baie lede gehad? -- Ja.

U man of uself, was u op die bestuur van DUCA? -- Nee.

Was u man 'n sterk ondersteuner van DUCA? -- Ja.

Maar dit was nie altyd so nie. Hy was nie altyd 'n sterk ondersteuner van DUCA nie? -- Die ondersteuning wat ek van praat is dat hy die vergaderings van DUCA bygewoon het, nie in die sin dat hyself betrokke was met DUCA nie.

Is dit nie so nie dat u man het gestaan as raadslid maar toe val hy uit? -- Dit was so gewees.

HOF : Laat ons net die datum kry. Wanneer was dit? -- (30)

Ek/...

Ek kan nie onthou of dit in 1983 of 1982 was nie. Ek is nie seker nie.

MNR. FICK : Was die groot verkiesing van raadslede in 1983 in Novembermaand? -- Ja, dit was in daardie tyd.

En die persoon wat u van gepraat het, mnr. Mthethwa wat op 'n latere vergadering was, hy het teen u man gestaan en hy is toe verkies?

HOF : Het daar so 'n persoon teen u man gestaan? -- Ja.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Is sy voornaam Agrippa? -- Ja.

MNR. FICK : En is dit nie so nie dat nadat jou man verloor (10) het as kandidaat in die raadsverkiesing toe het julle meer begin belangstel in DUCA? -- Op die tydstip van die verkiesings het DUCA alreeds bestaan en dit was sterk gewees in daardie tyd.

Nee, wat ek sê is, is dit nie so nie dat u en u man het meer begin belangstel in DUCA se doen en late nadat u man verloor het as raadslidkandidaat? -- Nee, ek stem nie daarmee saam nie.

Is dit nie so nie dat toe jy en jou man sien julle kan nie saam met die raad praat nie, toe gaan werk julle teen (20) die raad? -- Nee, ek stem nie daarmee saam nie.

U het vir die hof gesê dat u het die vergaderings van DUCA bygewoon in 1982? Maar is dit nie so dat DUCA eers gestig is in Oktober 1983 net voor die verkiesings van die raadslede nie? -- Nee, op daardie tydstip het DUCA alreeds lank bestaan. Eintlik die doel dat my man na die raadslede toe gegaan het om te staan as 'n kandidaat, is omdat hy daar wou gewees het sodat hy kon sien wat word eintlik daar gedoen.

Ek wil u verwys na BEWYSSTUK C99 volume 6. Dit is 'n dokument gevind by UDF Johannesburg en met die opskrif (30)

"Report/...

"Report on civic workshop." Hierdie dokument het geen datum wat ek kan opspoor nie, maar hy is ooglopend na 1984 of gedurende 1984 opgestel. Nou wil ek hê u moet kyk na bladsy 2, dan sal u sien daar op die tweede paragraaf "Duduza civic" en dan staan daar "Formed in October 1983." Sien u dit? -- Ja, ek sien dit.

Sê u nog steeds u was in 1982 by h DUCA vergadering? -- Ek sê nog steeds so, ja. Dit kan wees dat in hierdie tyd praat hulle van die stigting van die komitees van DUCA, maar DUCA self het lank bestaan voor hierdie tyd. (10)

U het vir die hof vertel dat in 1982 was DUCA al h sterk organisasie, maar ek lees hierso dat hulle sê "At that time people were not ready for the organisation. This has now changed and we are issuing new membership cards." Dieselfde bladsy dieselfde paragraaf. Wat sê u nou? -- Ek stem nie saam met u nie. Ek sal lievers sê ek weet nie, want wat ek wel van weet is dat by die fabriek waar ek werksaam was, het ons die lidmaatskapkaarte gekoop van DUCA van die mense wat saam met ons gewerk het wat besig was om DUCA te organiseer. (20)

Ek verstaan nou glad nie wat u sê nie. Wanneer was dit? -- Dit was in 1982 waarvan ek praat.

Wanneer in 1982? -- Ek weet nie wat die datum was nie, maar dit was daar naby die einde van die jaar.

Was dit nie h geval van hulle het probeer om so h organisasie op die been te bring, want daar was nog nie so h organisasie nie? -- Dit is presies so dat hulle besig was om te organiseer, want hulle het mense bymekaar gekry en toe aan die mense gesê dat hulle besig was om DUCA te stig en toe het hulle aan ons verduidelik wat alles te doene het met (30)

DUCA/...

DUCA, wat se pligte DUCA sal moet uitvoer.

In hierdie selfde paragraaf in C99 lees ek - wanneer hierdie verslag ook al opgestel is en dit moet in 1984 as h mens na die eerste bladsy kyk want daar rapporteer hulle oor goed wat in 1984 gebeur het. Daar word gesê in paragraaf 2 dat DUCA het nog net h interim komitee gehad. Hy het nie eers h bestuur gehad nie? -- Wat bedoel u met h interim komitee?

Daar was nie h bestuur nie. Dit was nog h interim, tydelike komitee wat die ding gereël het? -- Ja, ek stem saam. (10) Die persone wat daar betrokke was, was mense wat georganiseer het. Ek sê nie dat die die bestuurskomitee was nie wat besig om te organiseer nie of dat ek sê dat daar h bestuurskomitee bestaan het nei.

HOF : Weet u of daar ooit h bestuur gekies is op h algemene vergadering? -- Nee, daardie vergadering kon ek nie bywoon nie.

Weet u van so h vergadering? -- Ja, waar die voorsitter en die sekretaris verkies was.

En wanneer was dit? Kyk, u het vir ons vertel van twee (20) vergaderings. Waar staan dit in verband met die twee vergaderings? -- By die eerste vergadering wat ek bygewoon het, was ek nie betyds gewees nie, ek was h bietjie laat. Toe ek daar aangekom het, het die vergadering alreeds begin. Dit is by daardie vergadering waar ek vasgestel het dat die persone alreeds gekies was, want die persone het op hulle plekke nou daar gesit. Ek het net nie gehoor toe hulle voorgestel was of dit nou die posisie was nie.

MNR. FICK : U weet nie of dit die interim komitee is wat u nou van praat nie? -- Miskien is dit so, ja. (30)

HOF/...

HOF : Het u ooit van 'n vergadering gehoor wat hulle die "launch" noem? -- Nee, ek het nie gehoor nie.

MNR. FICK : Dan wil ek gaan na die algemene aspek wat u aangehaal het naamlik die begrafnisondernemersbesigheid wat u man wou begin het. Is dit reg, al wat u oor hierdie ding weet is wat u man vir u gesê het? -- Ja.

HOF : Maar dit was in die vroeg sewentiger jare? -- Ja.

Was daar toe al raadslede? -- Ja, daar was verteenwoordigers van die woonbuurt.

Op wat het hulle julle verteenwoordig? -- Die mense (10) wat ek na verwys as verteenwoordigers was ook verkies gewees. Daar was 'n verkiesing gehou waar hulle toe op die plek gekies was.

MNR. FICK : U het ook getuig oor 'n vergadering wat die raadslede in 1983 sou gehou het? -- Ja.

Is dit nie so dat die raadslede het inderdaad vir u by hierdie vergadering gesê "Kyk, ons het gaan advies inwin by kundige mense oor wat en hoe hierdie dienste wat u graag wil hê geïnstalleer moet word, waar die geld daarvoor vandaan kom en toe het hulle teruggekom na ons, naamlik die (20) administrasieraad en vir ons gesê as ons dit uitgewerk het gaan dit R9,00 per huishouding kos om hierdie dienste te installeer en dit moet julle vir die mense gaan sê." -- Die spreker wat dit bekend gemaak het aan ons van wat die doel was en hoekom die geld verhoog moet word, het dit breedvoerig verduidelik. Dit is korrek. Die persoon het gesê dat hulle navorsing gedoen het en was by verskillende plekke gewees. Hulle kon nêrens geld kry as 'n lening nie, met die gevolg dat hulle besluit het dat dit op hierdie manier gedoen kan word.

(30)

En/...

En enige indruk wat u hoofgetuienis kon geskep het dat hulle sou opgetree het as "puppets" van die administrasieraad is verkeerd. Dit is nie wat u probeer sê het nie? -- Nee, daar was geen naam waarop hulle genoem was nie. Al wat ek sê is dat hulle kon nie dit wat ons gevra het doen vir ons nie. Dit beteken dus nie dat hulle nou "puppets" is nie.

Die volgende vergadering waaroor u getuienis gegee het is die vergadering van Januarie of Februarie 1985 en wat h DUCA vergadering was? -- Die inwoners as geheel was almal daarvan bewus dat die raadslede sê dat die witmense sê (10) daar is nie geld nie. So, met ander woorde, daar was niemand gewees wat dit aan die gemeenskap genoem het nie, omdat dit alreeds bekend was.

Wie het op hierdie vergadering voorgestel dat die nagemmers moet uitgegooi word? -- Dit was een van die inwoners wat dit gesê het

h Man of h vrou? -- Dit was h vroumens.

Was sy soos dit vir u gelyk het op die bestuur van DUCA? -- Nee.

Was daar jeugdiges op hierdie vergadering ook? -- Ja (20) maar hulle het daar buite gestaan.

Het hulle nie deelgeneem aan die vergadering nie? -- Die vertrek was vol gewees van ouers. Daar was dus nie plek gewees vir kinders om in te kom nie.

As ons nou praat van kinders, kan u vir die hof sê of daar onder die jeugdiges COSAS lede was? -- Nee, ek sê net wat h kind was daar was buitekant. Nie een kind het iets te sê gehad daar nie.

Het die bestuur van DUCA saamgestem met die besluit? -- Nee, hulle het nie saamgestem nie. (30)

HOF : Wat het hulle gesê? -- Net na die voorstel gemaak was is die kerkgebou toe onmiddellik verlaat. Die bestuur van DUCA het daar gestaan en was verbaas oor wat gebeur het.

MNR. FICK : Verstaan ek u reg dat die groot mense, die volwassenes - die vrou het die voorstel gemaak en die volwassenes het saamgestem en toe is almal net daar uit die vergadering uit? -- Dit is wat gebeur het, ja.

Hulle het dit toe gaan doen, die nagemmers gaan uitgooi? -- Ja, dit het gebeur.

Verstaan ek u reg, die vrou het gesê "Kom ons moet dit (1) nou gaan doen " en toe staan almal op en hulle gaan dit doen? -- Dit het gebeur. Kyk, 'n ding wat gebeur omdat mense kwaad is, enige ding kan gebeur al was dit nie die bedoeling dat dit moet gebeur nie, maar dit het gebeur.

HOF : Het u en die bestuur toe alleen agtergebly? -- Ek is saam met hulle uit en het reguit huis toe gegaan.

MNR. FICK : Het die bestuur nie eers probeer keer nie? -- Hulle het probeer keer, maar hulle het nie daarin geslaag nie.

Hoe het hulle probeer keer? -- Hulle het by die teer (20) en probeer keer en gesê "Wag, sit julle, laat ons nog 'n bietjie verder oor die ding praat." Die mense het net uitgeloopt. Daar is dubbeldeure daar. Die mense het net uitgegaan.

Ek stel dit aan u u getuienis oor hierdie vergadering is net so vals as oor die vergaderings wat u in 1982 sou bygewoon het van DUCA. -- Nee, ek stem nie saam nie.

Want u sien in volume 116 op bladsy 5 821 is heeltemal 'n ander weergawe gestel aan die staatsgetuies waarop hulle moes antwoord. Daar is gestel dat gedurende die vergadering (3

het 'n dame in die gehoor voorgestel ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Mnr. Fick, watter bladsy is dit?

MNR. FICK : 5 821.

HOF : Dit is nie in volume 116 nie. Dit is eker in die volgende een. Probeer 117.

MNR. FICK : Dit is 117, ek is jammer. 5 821. Ek wil dit aan u stel dat daar is gestel dat 'n dame het gedurende die vergadering aan die gehoor voorgestel dat die nagemmers moet na die raadskantore gedra word uit protes teen die stelsel, maar sy het voorgestel dit moet eers die volgende dag gebeur. -- Sy het gesê dat dit die volgende dag gedoen word, maar die mense by die vergadering het gesê nee, laat dit nou gedoen word.

Ek stel dit aan u dit is nie wat u gesê het nie. Ek het u spesifiek gevra het sy gesê dit moet nou gedoen word of later, toe sê u nee, dadelik.-- Ek sê sy het gesê dat dit gedoen moet word, dat die mense in beheer kan besef hierdie ding hoe ernstig dit was, maar dit moet eers môre gedoen word. Toe sê die mense daar in 'n groot geraas dat hulle saamstem en dit moet nou gedoen word. Hulle gaan dit nou (20 doen.

Nou het ek 'n ander probleem met u getuienis. Daar is gestel dat die jeugdiges wat u ontken op die vergadering was, hulle was ongeduldig en toe het hulle besluit hulle gaan dit dadelik doen en toe het hulle die emmers gaan uitgooi? -- Ek sê die jeugdiges het daar buite gestaan.

En het u in u verklaring gesê, die verklaring wat u getuienis van aflewer dat die bestuur van DUCA het hierdie mense probeer keer, maar hulle kon dit nie regkry nie? -- Bedoel u die verklaring wat ek gemaak het waarvan ons nou (30

net van gepraat het hier?

Die verklaring wat u getuienis van af gegee het? -- Ja, ek het nou net gesê dat hulle dit probeer het. Byvoorbeeld 'n persoon wat heel voor is, net soos ons nou hier sit, sal nie in staat wees om 'n persoon te keer wat heel agter sommer daar by die deur wil omdraai en uitloop nie.

Die verklaring wat u aan die prokureur of aan die advokaat gemaak het, het u dit gesê dat DUCA se bestuur het hierdie mense probeer keer, maar hulle kon dit nie regkry nie? -- Nee, dit was nie vir my gevra nie. (10)

Wat was die motivering van die mense op hierdie vergadering hoekom doen hulle dit? Wat wil hulle bewys? -- Hulle wou gehad het dat hulle griewe bekend moet word.

Maar is die griewe nie al vir jare bekend volgens u getuienis nie? -- Ja, dit is so. Dit was jare gewees dat dit bekend was, maar as 'n skoen jou brand, sal dit jou brand totdat jy eendag kwaad word.

Behalwe hierdie vergadering wat u nou oor getuig het in Februarie 1985, is daar in Februarie of Maart 1985 enige ander vergaderings van DUCA gehou, massa vergaderings? (20)

HOF : Laat ek net duidelikheid kry voordat u hierdie vraag vra. Op 18 Februarie 1985 is ene Lucky Mkhwanazi doodgeskiet het u vir ons vertel. -- Ja.

Is hy geskiet in die omgewing van die raadskantore? -- Nee, hy was in die nabyheid van die koopsentrum by die winkels wat ver geleë is vanaf die kantore.

MNR. FICK : Nou die vraag, behalwe hierdie massa vergadering wat DUCA gehou het in Februarie 1985 het hulle enige ander vergaderings in Februarie of Maart 1985 in Duduza gehou? -- Nee, daar was nie. (30)

Dan wil ek vir u vra, by hierdie vergadering waar die besluit oor die nagemmers bereik is, is daar nie ander besluite ook geneem nie? -- Nee, daar was nie ander besluite geneem nie, want daar het toe probleme begin in die woonbuurt.

Voor die mense daar uitgestorm het uit hierdie vergadering uit, was daar enige mense wat hulle uitgespreek het teenoor die raadslede? -- Nie by hierdie vergadering nie.
HOF : Is dit by ander vergaderings gedoen? -- Ja, by die begrafnis van Mchunu was raadslid Moloi teenwoordig. Daar is sekere mense wat hom daar by die vergadering gesê het (10) dat hy moet ophou waarmee hy besig was.

MNR. FICK : Ons sal daarby kom as ons by hierdie begrafnis kom, maar waarom ek vir u vra, in BEWYSSTUK AAC55, dit is 'n SASPU National van Maart 1985 op bladsy 5 volume 2 die eerste kolom onder die foto van die mense wat so hardloop is daar 'n opskrif "Duduza kicks the bucket and battles with the bolts." -- Nee, dit was 'n Sondagmiddag geneem. Nie een van die raadslede of mense was daar nie.

Ek het nog niks gevra nie. Ek wil net nog hê u moet kyk na die berig. -- Ja, ek sien dit. (20)

As u na die eerste kolom kyk, die vierde paragraaf van die eerste kolom onder daardie eerste opskrif staan daar "As a mass meeting the Duduza civic association people demanded the resignation of the community councillors who had failed to solve these problems." -- Nee, ek onthou nie dat dit by 'n vergadering gesê was nie. Ek onthou dat dit wel gesê was, ja, maar by 'n begrafnis en dit was direk aan daardie persoon gesê aan wie dit bedoel was, want hy was self daar geneem.

Volgens u getuienis was daar net die een vergadering (30)

van DUCA gehou in Maart, in Februarie 1985 en hierdie koerant is uitgegee in Maart 1985 en daarvolgens kan dit net op hierdie vergadering was wat dit besluit is? -- Nee, ek het nie daarvan geweet nie, want ek was nie by daardie vergadering nie.

Nee, ek stel aan u dit was by die vergadering waar u was? -- Nee, ek onthou nie dat daar by hierdie vergadering so iets gesê was nie. Ek kan wel sê dat by die begrafnis was dit aan die persoon gesê wat daar teenwoordig was.

Dan wil ek met u oorgaan na die sogenaamde student (10) parent committee. U het getuig u was op 3 November 1984 teenwoordig met die stigting van hierdie komitee? -- Ja, ek was.

En is dit ook reg, dit was al wat u persoonlik weet van hierdie komitee. Die res is wat vir u vertel is? -- Ja, ek stem saam dat ek gesê was want in die huis het ek saam met die persoon gewoon wat in die komitee gedien het.

Nou het ek 'n probleem met u getuienis dat u by was met die stigting van die student parent komitee op 3 November 1984. Die verdediging het gestel hierdie komitee is in (20) Oktober 1984 al gestig? -- Dit kan wees dat ek fouteer en sê dit was Novembermaand in plaas van Oktobermaand, maar sover as wat ek kan onthou plaas ek dit met hierdie begrafnis van Mchunu, want na die verkiesing van die komitee was dit die begrafnis van Mchunu. Dit wil sê die volgende dag.

Die stelling dat die student parent komitee in Oktober 1984 gestig is, verskyn op bladsy 5 817. Ek is nou net nie seker of volume 116 reg is nie, maar dit is bladsy 5 817.

HOF : 117.

MNR. FICK : Is dit nie so nie dat as u hierdie probleme (30)

wat die kinders in die skole ondervind het wou oplos, kon u net in plaas van om hierdie student parent komitee te kies, die bestaande skoolkomitee uitgestem het en dan daar ingegaan het en dan kon u ook nog met die inspekteur en ook nog met die skoliere en ook nog met die skoolhoof en met die onderwysers onderhandel het? -- Ek dink ek het alreeds verduidelik dat die rede hoekom hierdie komitee gestig was was omdat ons kinders nie meer skool toe gegaan het nie en die skoolkomitee wat bestaan het, het geen aandag gegee aan hierdie probleme nie en daar was alreeds hierdie tipe (10) komitee gestig by ander plekke, naamlik die student parent komitee. Dit was die rede dat die komitee gestig moes word.

Met u getuienis dat u sê dat die kinders het nie skool toe gegaan toe hierdie komitee gestig is nie, het ek ook probleme. U het twee weergawes daar. Aanvanklik het u gesê die kinders het teruggegaan na die skole en toe stig julle hierdie komitee. Later sê u die boikot was aan die gang gewees, toe stig julle hierdie komitee. Wat is nou die waarheid? -- Maar ek het vroeër gesê dit was kort na die kinders die boikot gelos het en teruggegaan het skool toe (20) met die stigting van hierdie komitee en ek het ook gesê dat die wegbly van kinders van die skool af, was 'n ding wat baie-maal gebeur het daar op verskillende geleenthede.

U het in u hoofgetuienis ook gesê dat die kinders het julle in die stigting van hierdie parents komitee ingestoot. U het die woord "push" gebruik. Hoe het hulle dit gedoen? -- Dit was nie 'n stoot gewees nie. Hulle het ons gevra en gesê dat die ander plekke het alreeds hierdie komitee gestig en baie plekke het dit al gestig. Dus word daar 'n versoek aan ons gerig om hierdie komitee te stig sodat ons ook by die (30)

hoof komitee kan uitkom en dit ontmoet soos die ander komitees te Johannesburg.

HOF : Wat is die hoof komitee? -- Dit was 'n hoof komitee van die student parent komitee. Die persoon is nou in aanhouding. Ek ken hom. Hulle het by ons daar gekom na die komitee gestig was om die besturende komitee te kom ontmoet.

Wie is dit nou? Vusi Khanyile.

Was daar 'n sentrale komitee en was daar 'n sub-komitee? -- Ja, die lokasies was sub-komitees gewees in die sin dat (10) hulle die probleme na hom toe geneem het dat daar vergader moet word by hom waar die probleme bespreek moet word.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Die mnr. Vusi Khanyile, hoe lyk hy? Wie is hy? -- Ek ken hom nie persoonlik nie. Ek het hom nie gesien nie. Ek kan hom nie beskryf nie, behalwe dat ek vir die hof kan sê dat ek sy naam in die briewe wat hy geskryf het gesien het. Dit is die briewe waarin hy hierdie plaaslike komitees genooi het om by hom te kom.

MNR. FICK : As wat teken hy die briewe? As voorsitter, as sekretaris van wat? -- Dat hy die voorsitter is van die (20) komitee.

Wat het hy geskryf daar op die briewe? Sekretaris, voorsitter? -- As voorsitter het hy geskryf.

En die ander komiteelede, weet u wie is hulle? -- Ek weet nie wie hulle is nie, want ek was nie by die komitee gewees nie.

Die kinders wat julle gevra het om hierdie student parent komitee te stig, is dit nou die kinders van COSAS of die kinders van waar? -- Dit was al die skoliere, die studente daar.

HOF : Hulle het seker nie almal op die stoep gekom nie? (30)

-- Nee, nie by my huis nie, maar die vergadering was in 'n kerkgebou gehou.

MNR. FICK : Wanneer was die vergadering gehou? -- Dit was op die 3de van dieselfde maand waarvan ons gepraat het toe ek praat van November en u praat van Oktober, want na daardie dag van die vergadering, die volgende dag het ons toe begrafnis toe gegaan.

Die skoliere wat daar was by die kerk - laat ek eers so vasstel. Was u ook by die kerk? -- Dit was 'n kerksaal gewees, nie 'n kerk nie. (10)

Was u ook by die kerksaal gewees? -- Ja, ek was daar gewees tydens die verkiesing van die lede van die komitee.

Wie het hierdie vergadering belê by die kerksaal? -- Die skoliere wat die ouers versoek het om deel te neem aan hierdie komitee het gaan vra vir die plek as 'n vergaderplek. Hierdie plek wat ek na verwys as 'n kerksaal is eintlik 'n kerkgebou. Daar word nie kerk gehou in daardie gebou nie. Dit is net 'n kerkgebou met 'n kruis buite. Ons gebruik dit gewoonlik vir die begrafnisse.

Was u dogter ook daar? Patricia? -- Ja. (20)

Van die ander mense wat saam met haar op die bestuur van COSAS was, het u hulle geken of hulle gesien by u huis as hulle altyd daar kom? -- Hulle het daar gekom. As hulle daar gekom het gaan sy saam met hulle na die dinge wat hulle wil gaan doen.

Die ander bestuurslede van COSAS, was hulle almal by hierdie vergadering in die saal? -- Ek sal nie kan sê nie, want ek ken nie al die lede van COSAS nie. Ek is nie 'n skolier nie.

Nee, die lede van die bestuur wat u ken van COSAS wat (30)

daar by u huis gekom het, was hulle almal ook daar by die vergadering? -- Ja, hulle was.

En het hierdie mense wat jy ken as die bestuurslede van COSAS voorgegaan in die vergadering? Het hulle 'n leidende rol gespeel in die vergadering? -- Dit was presies so gewees. Die volgende persone, die sekretaris van COSAS, die voorsitter en nog 'n ander persoon, die drie, het daar voor gesit.

HOF : Die sekretaris was u dogter? -- Ja.

En die voorsitter? -- Willie Mazibuko. (10)

En die derde persoon? -- Dit was 'n meisiekind wie se naam ek nie ken nie.

MNR. FICK : Die voorsitter van COSAS, Willie Mazibuko, was hy die voorsitter van hierdie vergadering ook gewees in hierdie kerksaal? -- Ja.

Hoe het Willie Mazibuko vir julle daar as ouers beduie hoekom moet daar 'n student parent komitee gestig word? -- Hy het, ja. Hy het breedvoerig aan ons verduidelik en gesê dit is 'n bietjie lank wat hulle verwag het dat die ouers iets in hierdie verband sal doen, maar blykbaar het die (20) ouers niks gedoen nie en hy sê toe verder dit het op die ouend gekom dat hulle as kinders nou later besluit het om die ouers te nooi om hierdie aangeleentheid te bespreek want hulle as skoliere besef nou een ding, dat al die plekke het nou so 'n komitee en dit is net daardie area van hulle waar hulle woon waar so 'n komitee nie bestaan nie. Met ander woorde, dit beteken dat hulle nou agter gaan wees en die dinge wat aandag moet geniet waarvoor hierdie komitee benodig word, naamlik die student parent komitee.

Het hierdie Willie Mazibuko aan julle verduidelik as (30)

die ouers hoe pas hierdie student parent komitee nou in by hierdie ander liggaam van Vusi Khanyile? -- Ja, hy het gesê. Hy het gesê daar bestaan nou 'n komitee by hierdie distrik van ons en hierdie komitees sal almal bymekaar geroep word, dit is die besturende komitees ook. By Vusi Khanyile sal hulle moet gaan vergader en die voorsitter van hierdie vergadering sal wees hy, Vusi Khanyile.

HOF : Is dit nou vir die distrik? Watter distrik? -- Hy het gepraat van die hele Witwatersrand, die hele Rand, want Vusi Khanyile was eintlik 'n verteenwoordiger van Johannesburg, naamlik Soweto. (10)

MNR. FICK : Het Willie Mazibuko aan julle as ouers verduidelik waarom dit nodig is dat julle moet inskakel by Vusi Khanyile? -- Ja, hy het 'n rede daarvoor gegee.

Was die rede nie so dat die optrede van die student parent komitees dwarsoor die land gekoördineer kan word van een punt af nie? -- Nee, die gaan van hulle na hom toe het nie beteken dat hulle nou daar beheer sal moet word nie, maar dit was om net bymekaar te kom almal van hulle en dan dinge bespreek en korrigeer met samesprekings. (20)

HOF : Bedoel u koördineer? -- Ek bedoel dat hulle bymekaar sou gekom het en die probleme van die verskillende plekke bespreek met mekaar dat hulle dan 'n oplossing kan kry daar waar hulle bymekaar is hoe om dit opgelos te kry.

MNR. FICK : En is die nie ook so gesê vir julle dat daar bymekaar gekom moet word en bespreek moet word by Vusi Khanyile sodat die verskillende student parent committees dieselfde optree met soortgelyke probleme nie? -- Dit is eintlik wat hulle probeer het om te doen, want die klagtes was almal dieselfde by al die plekke. (30)

Daar is ook vir julle gesê dat wat hulle beoog is dat al die studente oor die land met een "united voice" moet optree? -- Dit was miskien so gewees dat hulle so iets probeer het. Soos ek alreeds gesê het, die klagtes was dieselfde gewees. Met die gevolg die oplossing sou h mens verwag het dat dit dieselfde manier moet wees wat gevolg word.

Is daar nie ook vir julle gesê by hierdie vergadering dat die idee is dat al die studente landwyd moet saamstaan want hulle weet as al die studente saamstaan met dieselfde (10 eise, dan is dit makliker om die regering om in te gee en toe te gee aan die eise nie? -- My siening van die hele ding was dit was 'n poging gewees om daardie huidige probleme wat bestaan het daar op te los.

Maar sover as wat u vir hof gesê of wat u sover vir die hof gesê het pas nie in by wat u nou sê nie. Dit is nie net om die probleme daar by die skole by u op te los nie. Dit is om al die probleme landwyd op te los by al die skole? -- Dit was 'n poging gewees om al die skole se probleme landwyd op te los in die sin dat die ouderdom wat beperk (20) was, het nie net een skool betrek nie, maar al die skole in die land.

Hierdie student parent komitee wat julle toe gekies het daar in die kerksaal, is dit reg dat hierdie Willie Mazibuko het hierdie student parent komitee se voorsitter ook geword? -- Nee, hy het nie in daardie komitee gedien nie.

Wie was die voorsitter van hierdie student parent komitee? -- My man, mnr. Thobela, was die voorsitter.

En u dogter Patricia, was sy op die komitee? -- Nee, sy was nie. (30)

HOF : Hoekom is dit so dat die voorsitter en die sekretaresse nie een verkies is op die komitee nie? -- Daar was 'n sekretaris gewees vir die student parent committee, naamlik Solomon Mashabane.

Ja, maar waarom is die eintlike leiers nie verkies nie? -- Nee, ek weet nie wat om te antwoord daar nie, want ek weet nie hoekom hulle nie gekies was nie, dat daar ander mense gekies word.

Is hulle voorgestel? -- Nee.

MR BIZOS : Is your lordship's understanding that they (10)
were leaders of anything other than COSAS?

COURT : Leaders of the meeting? As a chairman and the secretary at the meeting?

MR BIZOS : Yes.

COURT : What I am saying to the witness is were they not proposed as members of your committee?

MR BIZOS : I see, because I understood the evidence to be that it was ten parents and two students from each school. That it was not a COSAS committee. Although COSAS (Court intervenes) (20)

COURT : At least each of them must have been at school.

MR BIZOS : I do not know.

COURT : This Willie Mazibuko was he a school student? -- Yes he was.

MNR. FICK : In matriek saam met u dogter? -- Ja.

Hierdie student parent committee was hy enigsins verbind met die National Education Crisis Committee? NECC? -- Dit moes so gewees het, want volgens die stigting daarvan sou dit so ver gekom het naamlik dat die verteenwoordigers van Duduza sou ook to so ver gekom het. (30)

HOF : Hoe bedoel u? Sou hulle aansluit of wat bedoel u met so ver kom? -- Hulle het saam gewerk. Hulle het almal dieselfde tipe ding gedoen. Eintlik die hoogste gesag van hierdie komitees was die National Education Crisis Committee wat later gekies was na die stigting van die student parent committee.

MNR. FICK : Weet u wat die taak was van die National Education Crisis Committee? -- Nee, ek weet nie, want die komitee van ons van my plek was nog nie daar by daardie komitee gewees nie. (10)

Weet u wie was die bestuurslede van die National Education Crisis Committee? -- Nee, ek weet nie wie hulle is nie.

Het u al gehoor van die Education Charter? -- Nee, ek het nog nie daarvan gehoor nie.

Is daar nie vir u gesê deur u dogter of enigiemand anders van die skoolkinders dat COSAS is besig om so 'n ding op te stel vir die skool nie? -- Nee, sy het nog nie vir my gesê nie.

Hierdie student parent committee was nou daar gekies is, het hy enige probleme opgelos wat u van weet? -- Ek (20) het dit al vroeër gesê dat net een ding het daar plaasgevind wat opgelos was deur een van die lede, Mrs Irene Matlhodi. Na die kinders met die wegbly-aksie begin het, het sy met die kinders gaan praat en na sy met die kinders gepraat het, het die kinders teruggekeer skool nie, maar voor hulle nog iets gedoen het, was daar hierdie deurmekaarspul gewees wat toegeneem het daar.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Is dit nie Manthodi nie? -- Nee, Matlhodi, nie Manthodi nie.

Die rekord op bladsy 5 818 is dan verkeerd. (30)

MNR. FICK : Laat ons nou by die skoolboikotte kom. U het gesê daar was ook boikotte in die woongebiede rondom Duduza? -- Nee, ek het nie so gesê nie.

HOF : Is dit nie so nie? -- Ek het dit nie persoonlik gesien nie. Ek het dit net in die koerantberige gelees dat dit so gebeur het in KwaThema of Tshakane of oor die radio gehoor. Ek kan nie sê dat dit wel so gebeur het nie. Ek het dit nie self gesien nie.

MNR. FICK : Is dit nie so nie, ek sal nou vir u sê hoekom vra ek u, dat die skoleboikotte het van Tembisa af versprei na skole in Kathlahong, Daveyton, Thokoza, Wattville, Vosloorus en Duduza? -- Ek stem saam met u. Volgens die koerantberig wat ek gelees het was dit duidelik gewees dat dit eintlik van ver af gekom het en dan orals toegeneem het.

Maar is dit dan nie so nie dat hierdie boikotte by die skole was nie as gevolg van die probleme by die betrokke skool by Duduza nie, maar dit was boikotte wat van ander plekke af kom waar die skoliere in simpatie met ander skolier van ander skoliere ook maar boikot nie? -- Ek sal dit nie betwis nie. Ons kan sê ja, dit was korrek gewees, dat dit uit simpatie was met ander kinders dat die boikotte toegeneem het.

Is dit nie ook so nie dat COSAS en AZASO, maar meer spesifiek COSAS het 'n kampanje gevoer, deelgeneem aan die kampanje teen die grondwet en hulle het toe besluit dat hulle en AZASO sal hulle lede aanraai met 'n boikot by die skole teen hierdie nuwe konstitusie? -- Ek sal nie saam met u stem nie. Ek weet nie van AZASO nie. Daar was nie AZASO in Duduza nie, maar ek kan saam met u stem dat van die dinge gedoen was omdat hulle in simpatie was met ander plekke (30)

van die dinge wat daar plaasgevind het.

Is dit nie dat die studente, die skoliere, die COSAS mense veral, het hulle ouers ingesleep in die stryd wat hulle by die skole gevoer het veral nadat hulle betrokke was in skoolboikotte en aksies van klip gooi teen die polisie en die tipe van dinge en toe is die ouers ingetrek nie? -- Ek weet nie. Ek sal nie daar kan antwoord nie, want ek weet nie daarvan nie. Ekself was nie getrek nie.

Waarom ek vir u vra, u sien in BEWYSSTUK W21 volume 4 bladsy 8, dit is 'n SASPU Focus van November 1984 die (10) laaste kolom so in die middel van die bladsy die sewende paragraaf, ekskuus die agtste paragraaf, daarso sê hulle dat "Boycotts spread from Tembisa to high schools" wat ek netnou aan u gestel het en dan sê hulle in die volgende paragraaf "As battles moved out of the school grounds, onto the streets, parents began to rally to the support of students and their demands. Parents support for students had been quiet, but as the conflict intensified, parents and workers began to side actively with their children." Is dit nie wat gebeur het ook in Duduza nie? -- Ek sal nie dit kan (20) antwoord nie, want dit praat hier van kinders. Ek is nie 'n kind nie, ek is 'n ouer en tweedens, ons wat ouers is, sou nie die kinders toegelaat het om klippe te gaan gooi nie.

Ons sal later daarby kom, maar net een vraag daarvoor. In Duduza het die kinders klippe gegooi. Is dit reg? -- Ja, ek het daarvan gehoor dat die kinders gedurende die dag terwyl ons nie tuis was nie werk toe is en klippe gegooi het.

Julle student parent komitee, het julle dit ondersoek en het julle iets daaromtrent gedoen? -- Ek sal dit nie (30)

breedvoerig kan verduidelik nie, maar wat ek wel kan sê is dat mev. Matlhodi wat altyd tuis was is die persoon wat meer te doene gehad het met die kinders. Ek was nie 'n lid van die komitee gewees nie.

Dan 'n ander aspek, die onderwyseres, mev. Thwala, wat ontslaan is, kan u bevestig dat sy ontslaan is weens wan-gedrag? Sy het geweier om opdragte van die skoolhoof uit te voer en toe het hy nie ander keuse gehad om haar af te dank nie? -- Ek betwis dit nie, want hulle was by die skool gewees. Ek was nie daar nie. Miskien het dit wel so (10) gebeur. Ek weet nie.

Ek wil nou met u gaan na die begrafnis van 4 November 1984. Dit is die begrafnis van Douglas Mchunu. Is dit reg hy was 'n ampsdraer van FOSATU gewees? -- Hy was 'n "shop steward" by die fabriek. Hy het onder FOSATU gedien.

By hierdie begrafnis was daar ook mense gewees wat toesprake gemaak het. Is dit reg? -- Ja.

Die mense het ook namens ander vakbonde gepraat en ander organisasies? -- Hulle het namens die vakbonde toesprake gelewer. (20)

Hoe is hierdie man oorlede. Is hy aan natuurlike oorsake oorlede of hoe is hy oorlede? -- Hulle het 'n vergadering bygewoon by die vakbond wat te Wilgerspruit gehou was. Daar is 'n dam daar waarin hy verdrink het.

Is dit korrek daar was ook COSAS baniere op hierdie begrafnis vertoon deur die plaaslike COSAS tak? -- Ja, daar was.

En u dogter as 'n ampsdraer van COSAS was ook op die vergadering - op die begrafnis gewees? -- Nee, sy kon dit nie bywoon nie. (30)

Daar was baie, baie mense gewees, jeugdiges met COSAS T-hempies by die begrafnis. Is dit reg? -- Ja, daar was van hulle. Selfs die vakbondmense het T-hemde aangehad van die vakbond.

Het u die kis self die betrokke dag gesien of nie? -- Ek het dit definitief gesien, want ek het naby die kis gesit toe die kis nog in die kerk was.

En daarna - laat ek u so vra. Is u eerste by die kerk uit en toe het hulle die kis gevat of is die kis eers uit en daarna is u uit? -- Eers die kis en dan kom ons agterna.(1

So, as u voor gesit het, is u een van die laastes wat uitgegaan het? -- Ja.

Wanneer het u die kis weer gesien die dag? -- By die saal.

Was julle eers in die kerk, toe in die saal en toe na die begraafplaas? -- Ja.

Waar was die kis? Was hy in die saal toe jy hom gesien het? -- Ja.

Wat was die idee van die verrigtinge by die saal? Is dit nou iets anders as 'n begrafnisdiens in die kerk of wat (20 is die idee? -- Dit was iets anders gewees. Die Anglikaanse Kerk, as daar 'n begrafnis is, word daar net gedoen wat te doene het met die kerkgebou tydens die diens van die begrafnis. Daarvandaan is ons toe na die saal toe. By die saal was dit dan die vakbonde se verrigtinge wat daar gedoen was.

Was dit maar in wese 'n politieke vergadering? -- Nee, dit weet ek nie.

U was dan daar? -- Ja, ek was daar. Ek weet nie van hier politieke aard waarvan u praat nie, want die mense wat toesprake daar gemaak het, is mense wat oor hom beheer gehad(30)

het en mense wat saam met ons gewerk het.

Wie het beheer gehad oor die verrigtinge in die saal? -- Die outoriteite van FOSATU, mense in beheer van FOSATU was daar.

En is ek reg as ek sê die mense het nie net oor die oorledene gepraat nie, hulle het gepraat oor die stryd ook wat hulle voer in die land, die werkers se probleme, die studente se probleme namens COSAS en die tipe van ding? -- Ek is nie in staat om daarop 'n antwoord te gee op die verdere stelling wat gemaak word nie, want as 'n werker oorlede is, (10) gaan die toesprake daar oor die werker wat oorlede is.

HOF : Die vraag is of hulle net gepraat het oor die werker wat oorlede is en of hulle ook oor meer gepraat het, die land se politiek byvoorbeeld? -- Dit is vir my 'n baie moeilike vraag, maar ek sal dit so antwoord. Hier word gepraat van 'n werker wat oorlede is en tydens die toesprake wie ook al besig is met 'n toespraak oor hierdie werker wat oorlede is, sal in sy toespraak natuurlik melding maak van ander mense wat ook oorlede is wat lede was van heirdie vakbond of van die werkers se unie. So, dit is vir my moeilik om vir u (20) te kan sê of dit nou genoem was in 'n politieke toestand of net genoem is terwyl die persoon praat.

MNR. FICK : In elk geval, dit is tydens hierdie verrigtinge by die saal wat iemand vir die heer Moloi gesê het hy moet nou bedank as 'n raadslid? -- Dit het nie plaasgevind binne waar die toesprake plaasgevind het waar die kis gehou was in daardie saal nie. Net buite die saal vind 'n portaal soortgelyk aan hierdie een buite die hofsaal. Die enigste verskil is dat daardie een daar het nie stoele nie. Hierdie sien ek het bankstoele. Dit is waar hierdie gesprek plaasgevi

het tussen Moloi en iemand wat vir hom gesê het hy moet bedank.

Kan ek u so vra, dan stap ek af van hierdie onderwerp af. Het enigiemand daar op hierdie of by hierdie verrigtinge in die saal gepraat oor die swartmense se probleme wat hulle ondervind? -- Ja, probleme wat gemeld is daar is probleme wat mense ondervind by die werksplek (shop floor).

Het daar iemand van COSAS gepraat in die saal? -- Nee, geen student was toegelaat om enigiets te sê nie daar oor COSAS nie. (10)

Enigiemand van Duduza Civic Association DUCA wat daar gepraat het in die saal? -- Ja, beide het gepraat, 'n lid van die student parent committee en 'n lid van die civic het gepraat.

Het die lid van die civic association DUCA verwys na die probleme wat julle as inwoners in Duduza het? -- Ek sal dit nie kan antwoord nie, want ek sal dit nie meer in my gedagte kan kry nie, maar wat ek wel kan sê is dat ek onthou omdat ek meer aandag hieraan gegee het dat hulle gepraat het van die simpatie teenoor die gesin van die oorledene (20) en ook melding gemaak van die manier waarop hy sy dood raakgeloop het.

Kan u nie onthou wat die lid van die student parent committee gesê het nie. Is dit reg? -- Hy het die simpatie oorgedra aan sy vrou, kinders en die familielede van die oorledene.

HOF VERDAAG TOT 16 MAART 1988.